

2

MESTO, ZA KOGA?

Uredila: Maša Hawlina
Avtorji prispevkov: Maša Hawlina, Klemen
Ploštajner, Martin Valinger, Iva Marčetić
Foto: Komunal.org

Izdelavo spletne publikacije je podprlo
Ministrstva za okolje in prostor v okviru
projekta Mesto, skupnost, stanovanja.

IŠSP – Inštitut za študije stanovanj in
prostora, oktober 2021

MESTO, ZA KOGA?

Maša Hawlina

Ljubljana se razvija podobno kot druge evropske prestolnice – iz leta v leto je vse bolj urejena in privlačna. Opirajo se nova kulturna središča, prenavlja se infrastruktura, urejajo se parki in revitalizirajo se degradirani prostori. Na vseh koncih mesta rastejo novi gradbeni projekti in stanovanja. Mestna oblast se veseli novih investitorjev in se trudi ugoditi njihovim željam. Z izjemo koronskih časov se tudi prilivi cvetočega turizma iz leta v leto povečujejo. Še dobrih deset let nazaj je mestno središče izgubljalo stanovalce in obiskovalce, danes pa so bregovi Ljubljanice in staro mestno jedro polni in živahni. Zdi se, da tu ni prostora za kritiko. A urbanizem prepogosto zmotno razumemo le kot fizični prostor, ločeno od družbenih sprememb, ki ga poganjajo in ki jih lahko sproži.

O vsem tem smo želeli spregovoriti na strokovnem posvetu *Mesto, za koga?*, ki smo ga organizirali v sodelovanju s Knjigarno Azil, 12. 10. 2021 v Atriju ZRC. Pričujoča publikacija združuje prispevke treh nastopajočih aktivistov – urbanega sociologa Klemna Ploštajnerja, urbanista Martina Valingerja in arhitektke Ive Marčetić – ki so že dolgo vpleteni v urbane boljše Ljubljane in Zagreba.

Prispevki izpostavljajo globalne urbane trende, ki so neposredno povezani s spremembo v produkcijski sferi – z umikom industrije iz urbanih območij so se mnoga mesta znašla v krizi in se soočala z izseljevanjem. Prostor, ki ga je zapustila industrija, sta kaj hitro in invazivno začela

izkoriščati rastoč nepremičninski in finančni sektor. Paradigmo razumevanja prostora kot pogoja za reprodukcijo delovne sile sta spremenila v paradigmo razumevanja prostora kot potencialnega vira velikih donosov, pri kateri je vse podrejeno poviševanju tržne vrednosti prostorov. To se spodbuja z urbano revitalizacijo, velikimi zasebnimi investicijami v urbano okolje in obenem z izrinjanjem ljudi in storitev, ki ne prinašajo dovolj velikih rent ali te celo nižajo. Slednje gre z roko v roki s povečanim policijskim in zasebnim nadzorom in posledično de-demokratizacijo javnega prostora, ki vse bolj postaja prostor le za tiste, ki si lahko privoščijo v njem trošiti.

Klemen Ploštajner v svojem prispevku to dobro popiše ter jasno izpostavi omejevanje uporabe javnega prostora in njegovo povezavo z (ne)dostopnostjo stanovanj. Medtem ko nam Ploštajner ponudi teoretsko podlago, Martin Valinger izriše kritične točke, okrog katerih se ta proces odvija v Ljubljani, obenem pa opozori na potencial vse več civilnih iniciativ in lokalnih skupnosti, ki začenjajo braniti svoje prostore pred posegi kapitala. Ti prostori bi lahko pomenili velike dobičke za kapital, a predvsem na račun kakovosti bivanja trenutnih stanovalcev. Srednje in dolgoročno pa bi prispevali tudi k (za ljudi in storitve) izključujočim urbanim procesom. Kot pravi David Harvey v članku *From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism* iz leta 1989, urbano politiko prepogosto reduciramo le na delo mestnih oblasti, medtem ko bi pravzaprav zmeraj morala biti konglomerat najrazličnejših akterjev: od posameznikov, stanovanjskih skupnosti, civilnih iniciativ, organizacij in

institucij... Samo takšna koalicija ima resničen potencial, da lahko demokratično in vključujoče prestrukturira urbano življenje, vloga lokalne oblasti pa je pri tem le administrativna in koordinacijska.

Skozi povzetek nekaterih ključnih bojev za urbani prostor v Zagrebu, Iva Marčetić ponudi vpogled v to, na kakšen način se oblikuje diskurz kakšen naj bo urbani prostor, kaj in kdo sodi vanj, ter kateri so osnovni vzvodi, da bi lahko mesto resnično bilo namenjeno lokalnemu prebivalstvu. Slednje je v osnovi vprašanje lastnine in nadzora nad urbanim prostorom – več kot ga je v javni lasti, lažje se mesto oblikuje na podlagi dejanskih potreb stanovalcev, omogoča dostopna stanovanja ter spodbuja raznoliko rabo prostora in ne le tiste, ki bo prinesla največ profitov. Le mesto, ki se tega zaveda, ki si prizadeva za povečevanje nadzora ter (vsaj) ohranjanje zemljišč in nepremičnin v javni lasti, ima možnost postati 'mesto za vse'.

Mestna občina Ljubljana sicer v vseh strategijah poudarja ohranjanje ali dvig kakovosti bivanja za občane, a vprašanje (na mestu) je, kako se definira kakovost bivanja, kdo določa in katere kriterije se uporablja pri vrednotenju. Kmalu po prvem valu epidemije Covid-19 smo v Glasilu Mestne občine Ljubljana lahko brali prispevek podžupana in glavnega mestnega arhitekta Janeza Koželja: *»Tudi tokrat nam je šele zdravstvena kriza ponudila priložnost za ponovni premislek o tem, kako je za kakovostno življenje pomembno, da je mesto zdravo. Mesto je zares zdravo šele tedaj, ko je dovolj odporno, da se na nenadne grožnje hitro odzove in se nanje prilagodi.«* (letnik XXV, številka 5, junij 2020). Koželj zdravje mesta pogojuje z odpornostjo, ki je v njegovih očeh povezana s fleksibilnostjo. Vendar, ali ni

mesto resnično zdravo in odporno šele takrat, ko omogoča zdravje svojih prebivalcev, ko jim zagotovi primerno stanovanje in kakovostne javne površine? Realnost ljubljanskega stanovanjskega fonda je prenaseljenost in starost, zaradi česar se več kot polovica gospodinjstev sooča s težavami kot so: vlažnost, plesen, pomanjkanje naravne svetlobe, slaba izolacija... Na podlagi analize spletnega vprašalnika *V kakšnih stanovanjih ostajamo doma med epidemijo Covid-19?* več kot petina vprašanih gospodinjstev v Ljubljani, potrjuje, da zaradi varčevanja ogrevajo manj, kot bi bilo treba – in to še pred eksponentno dražitvijo energentov. Vlaga in mraz odtujita občutek zavetja, ki naj bi ga ponudil dom, zažreta se v kosti in prav gotovo ne odražata zdravega mesta.

Kot opozarja LOM (Ljubljana odprto mesto) in avtorji prispevkov v pričujoči publikaciji, bi morala Ljubljana namesto, da prodaja zemljišča v svoji lasti za nova nakupovalna središča in nedostopna stanovanja, te ohranjati v javni lasti in pridobivati nova, ter spodbujati prostore in storitve za dobrobit skupnosti, ne zgolj kapitala. Šele vključujoče mesto, ki ponuja in omogoča prostore za razvoj posameznikov in skupnosti, bo lahko tudi zdravo in odporno mesto.

ZASEBNI POGOJI JAVNEGA PROSTORA

Klemen Ploštajner

Klemen Ploštajner je sociolog in mladi raziskovalec na Fakulteti za družbene vede, ki že leta raziskuje stanovanjsko politiko, aktivno spremlja spremembe v mestu ter se v akademskem delu in znotraj različnih gibanjih nanje odziva.

Udeležba prebivalcev pri upravljanju z mestom in odločanjem o njegovem prostoru je v zadnjem času postala temeljno vodilo reorganizacije mestnih uprav. Participacija, demokratizacija, civilna družba, posvetovanje in kar je še teh postopkov, so vpisani v temeljne dokumente vseh vodilnih globalnih institucij kot tudi v razvojne strategije skoraj vsakega županskega kabineta. Splošnost in sprejemljivost teh načel, ki so bila do nedavnega rezervirana predvsem za gibanja izključenih, kliče po določeni meri sumničavosti, predvsem pa previdnosti in kritičnega odnosa do oblasti, ki se deklarativno kiti z načeli demokracije. Kajti splošnost je običajno povezana z izpraznjenostjo vsebine ali pa simbolnih koncesij ter trepljanja po ramenih. Ta previdnost je toliko bolj upravičena v pogojih, ko govor o demokratizaciji spremlja hkratna tendenca krčenja javnih prostorov, uničenja postojank samoorganizacije ter krepitve tržnih tendenc v mestu. Zato je na mestu premislek o statusu javne sfere, predvsem pa o predpostavkah in pogojih njenega obstoja.

Ob vprašanju »čigavo je mesto« se običajno misel najprej usmeri k vprašanju javnega prostora. Ta predstavlja materialni, fizični

temelj javnosti v mestu, saj se v javnem prostoru odvija tisto kar običajno imenujemo javna sfera. Javni prostor je tako dojet kot polje srečevanja, izmenjave mnenj, izražanja, diskusije in s tem oblikovanje javnega mnenja. Hkrati je prostor izražanja tistih, ki običajno v bolj discipliniranih in kodificiranih segmentih javnega ne najdejo mesta ali pa se v njem ne morejo izražati. Javni prostor tako predstavlja tudi polje vstopa izključenih in neslišanih, se pravi polje vstopanja protijavnosti na politično prizorišče. Zato javni prostor ni (ali pa ni vedno) izraz liberalnega ideala javne sfere kot polja »civiliziranega« dialoga enakih, ampak je ravno prostor stika in konfliktov med neenakimi. Javni prostor je tako boj.

A boj ne poteka le v javnem prostoru, ampak tudi za ta prostor sam. To je toliko bolj očitno v pogojih njegovega krčenja, ki se odvija prek njegovega nenehnega materialnega, predvsem pa pomenskega in regulatornega preoblikovanja. Tako ga po eni strani ogroža palica reda, discipline in urejenosti, ki jo običajno vihti policijsko nasilje, vse pogosteje pa tudi zasebne varnostne službe. Policijska regulacija prostora je mobilizirana za obrambo specifične ideje javnosti in javnega prostora, ki mora biti očiščen nevšečnega, neurejenega, motečega in grdega. Tarča te očiščevalne akcije so običajno moteči izrazi političnih zahtev (protest), boleči opomini revščine (brezdomstvo) in pa neproduktivni izrazi zastojkarstva (nekomercialna uporaba). Po drugi strani pa se policijska disciplina dopolnjuje in pogojuje z okrepljenim poblagovljanjem prostora in podrejanjem njegove rabe porabi. Prostor na splošno in javni prostor posebej v okviru reorganizacije mestnega gospodarstva vse

bolj postaja dojet ter uporabljen kot produkcijsko sredstvo in konkurenčna prednost.

Ko temelj gospodarske dejavnosti preneha biti tovarna in vse bolj postaja takšna ali drugačna poraba v prostoru in prostora samega, potem se javni prostor začne prilagajati tem tržnim zahtevam. Prostor postaja polje menjave, pretočnosti, dogodkovnosti, pa tudi plemenitenja vrednosti.

Te specifične zahteve, ki jih podobi in rabi javnega prostora vsiljuje reorganizacija gospodarstva in razmerij razrednih moči, omogoča udejanjati prej omenjena policija.

V javni prostor tako vse bolj vdirajo zahteve trga in države, s čimer spreminjata njegov pomen, rabo in materialnost. Vprašanje javnega prostora se kaže predvsem kot vprašanje opredelitve javnosti, ki ima dostop in lahko uporablja prostor. Vezana je torej na vprašanja kdo, kako in pod kakšnimi pogoji lahko uporablja ali še bolje participira v javnem prostoru. A s tem, ko si zastavimo vprašanje vstopa, se predvsem v materialnem smislu odpre pomembno vprašanje predpogojev dostopa do javnega prostora. Od kod torej vstopamo v javni prostor? Že klasična liberalna misel je javno sfero razumela kot polje, v katerega vstopajo avtonomni posamezniki iz zasebne sfere gospodinjstva. Torej je sfera javnega povezana s sfero zasebnega in je z njo na nek način tudi pogojena. A če je liberalna misel vez med javnim in zasebnim izražena zelo abstraktno, jo moramo sami razumeti predvsem materialno. In kaj drugega kot

dostopno stanovanje je materialna podlaga zasebne sfere?

S tem, ko javni prostor povežemo z zasebnim in dostop do prvega pogojimo z obstojem dostopnosti in kakovosti drugega, se pri vprašanju obstoja javnega prostora nujno odpira stanovanjsko vprašanje. Tako se stanovanjsko vprašanje, ki je običajno dojeta kot socialno vprašanje ali kot razmerje med ponudbo in povpraševanje, pokaže tudi kot politično vprašanje pogojevanja dostopa do javnih prostorov. Kdo in pod kakšnimi pogoji določa dostop do stanovanj, hkrati posredno določa tudi pogoje dostopa do javnih prostorov, s tem pa do – vsaj tako trdi liberalna misel in sodobna oblast – polnopravne participacije v javni sferi in posledično v demokratičnih procesih.

Najemodajalci, investitorji, kreditodajalci, prodajalci in agencije, pa tudi država s svojo regulacijo tako ne odločajo le o ceni stanovanj, ampak odločajo tudi kdo in pod kakšnimi pogoji lahko postane član politične skupnosti v mestu. Odločajo torej o tem, kdo je lahko prebivalec mesta in koliko to državljanstvo stane.

Dostop do javnega prostora tako v pogojih tržne preskrbe stanovanj, ki je utemeljena v donosnosti posla in ne nujnosti doma, postane plačljiv in je pogojen z višino obroka kredita ali najemnine. Ta plačljivost dostopa do javnih površin in prostora kot polja participacije v politiki pa je toliko bolj perverzna, ker je obratno sorazmerna s potrebo po njem. Potreba po javnem prostoru, tako polju nekomercialne rabe kot političnega

izraza, ni splošna, ampak je razredno zaznamovana.

To je pokazal Marc Fried v pretresljivi socialno psihološki študiji »Žalovanje za izgubljenim domom«, v kateri analizira različno dojetanje izselitev zaradi rušenja ameriških slumov v 50ih letih prejšnjega stoletja. Fried pokaže, da različne skupine različno dojemajo izgubo doma, temeljna razlika pa je ravno vpetost v lokalno skupnost. Ta je razredno zaznamovana, saj so višji sloji manj odvisni ter navezani na okolico ter bolj potopljeni v zasebno sfero. Bogatejši se lahko pri zadovoljevanju potreb zanašajo na trg ali državo, medtem ko se morajo revnejši bolj zanašati na skupnost, solidarnost, bližnjo okolico in javne površine. Za prve je sosed vir nelagodnega jutranjega pozdrava, za druge potencialni vir pomoči ob koncu meseca. Za bogate je javni prostor polje prehoda, za druge vir narave, gibanja, druženja in sočne svetlobe. Za prve je polje političnega izraza pismo bralcev, za druge pa protest v javnem prostoru. Za prve je javni prostor polje zabave, za druge pa nujni podaljšek stanovanja in njegove kakovosti. Ravno tiste skupine, ki bi najbolj potrebovale dostop do javnega prostora, so tako tudi skupine, ki so najbolj masovno izrinjene iz njega zaradi nedostopnosti stanovanj.

Zakaj torej dopuščamo, da zasebni interesi lastnikov, bank in investitorjev pogojujejo dostop do javnega prostora? Kaj daje njihovi moči legitimnost in podlago? Bore malo. Tudi klasična liberalna obramba zasebne lastnine ni na njihovi strani. Tako je liberalna tradicija pogojevala obrambo in spodbujanje zasebne lastnine z zagotavljanjem obče koristi.

Liberalni misleci so zasebno lastnino videli kot najboljše orodje za dvigovanje družbene blaginje, v ekonomski misli pa kot načelo učinkovitosti, produktivnosti in splošnega izboljšanja standarda vseh. Niti v klasični liberalni misli obstoj in obramba zasebne lastnine ni brezpogojna, ampak je pogojena s splošno dobrobitjo. To nenazadnje poudarja tudi slovenska ustava. In to je nenazadnje tudi ustavna podlaga nedavnega referendumu v Berlinu, na katerem so prebivalci podprli razlastitev velikih najemodajalcev.

»Lastnina prinaša odgovornost. Njena raba naj služi tudi javnemu dobremu« pravi nemška ustava. In naprej: »razlastitev je dovoljena samo za zagotavljanje javnega dobrega«. Moč in legitimnost zasebne lastnine tako ni samoumevna, ampak je pogojena z zagotavljanem javnega dobrega.

Pri vprašanju prostora, ki je zaradi svojih specifičnih lastnosti močno potopljeno v družbena razmerja, je to še toliko bolj pomembno. Nenazadnje, niti njegova vrednost v veliki meri ni produkt zasebne aktivnosti, ampak je pogojena z lokacijo, ki ni nič drugega kot sklop družbenih odnosov in infrastrukture v okolici. Če pa je vir vrednosti zasebne lastnine družbena produkcija, zakaj si jo potem prisvaja samo lastnik? In zakaj lahko potem on s prisvajanjem te družbeno proizvedene vrednosti pogojuje dostop do družbenih odnosov in javnih prostorov v okolici?

Vse to nas napelje na zaključno poanto pričujočega razmišljanja, ki je povezana s praznostjo zavez o participaciji prebivalcev pri upravljanju z mestom. Če so zaveze o

participaciji resnične in iskrene, potem morajo nujno vključevati tudi vprašanje dostopnosti do javnih prostorov. Kot smo pokazali, je ta trenutno v veliki meri podrejena zasebnim profitnim interesom, ki mnoge izključuje, druge izriva, tretje pa obremeni do te mere, da nimajo ne časa ne energije za aktivno participacijo v javnem prostoru. Degradacija javnega prostora tako ni estetska ali funkcionalna, kot si pogosto zamišljajo javne uprave, ampak je predvsem etična, saj se kaže kot nepravilnost neenakega dostopa do njega. Kakovost javnega prostora se tako ne meri v njegovi lepoti, kot bi lahko zmotno mislil kakšen mestni arhitekt, njegovo oživljanje pa ne v količini kavarn in dogodkov. Meri se predvsem v številu, raznolikosti, pa tudi konfliktnosti stikov, rab in predvsem uporabnikov. To pa je pogojeno z dostopom do stanovanj. Zato vsem mestnim upravam, ki govorijo o participaciji: *hic Rhodus, hic Salta!*

AMBIVALENTNOST MESTNEGA PREPORODA LJUBLJANE

Martin Valinger

Martin Valinger, urbanist in mladi raziskovalec na Fakulteti za arhitekturo, ki je aktiven član gibanja LOMa – Ljubljana odprto mesto, ki z opozarjanjem na problematike v lokalnem urbanem prostoru, odpira razprave in si prizadeva za vključujoče mesto.

V zadnjem desetletju je Ljubljana doživela preporod. Trend povečanega izseljevanja prebivalstva v predmestja in sosednje občine je bil uspešno zaustavljen in še nedolgo nazaj zaspano središče, je bilo preurejeno v privlačno območje z živahnim dogajanjem. Nova podoba mestnega središča, prenova katerega je bila zasnovana na izkoriščanju lokalnih konkurenčnih prednosti (beri: trženju Plečnikove arhitekturne in urbanistične dediščine), je povečala mednarodno prepoznavnost Ljubljane in vsako leto znova prispevala k rekordnim številom turističnih prihodov in nočitev. Spodbujeno gospodarsko ozračje in povečano vlaganje v gradnjo nadstandardnih stanovanj, hotelov in komercialnih vsebin sta rezultirala v novem nepremičninskem bumu, ki pospešeno spreminja podobo in ustroj slovenske prestolnice. Čeprav drži, da si za pretekle napore trenutne mestne oblasti zaslužijo tudi določeno mero pohvale za ponovno oživitev mesta, pa v zadnjih letih postaja vse jasneje, da se je ravnovesje med pozitivnimi in negativnimi učinki mestnega preporoda pričelo rušiti.

Po vrsti mednarodnih nagrad in novi prepričljivi zmagi na lokalnih volitvah, je dolgoletni ljubljanski župan trdno odločen, da do konca tekočega mandata izpelje še preostale manjkajoče projekte iz Vizije Ljubljana 2025. In kot je letošnjega januarja lahko na lastni koži občutila tudi rogovska skupnost, je to pripravljen storiti za vsako ceno.

Dokument, ki je bil sprejet leta 2007, naj bi Ljubljano spremenil v “idealno” in “sonaravno” metropolo. A v praksi je očitno prevladala predvsem želja, da mesto postane tudi “samostojni generator kapitala”, saj je dokument pomenil dokončno podreditev njegovega načrtovanja in upravljanja neoliberalnemu razvojnemu modelu, slonečemu na intenzivni prodaji najbolj kakovostnih zemljišč v javni lasti, spornemu prilagajanju občinskih prostorskih aktov zasebnim pobudam in agresivni strategiji mestnega znamčenja.

Poveden je tudi podatek, da je bilo v prvih petih letih od sprejetja nove vizije v mestnem središču uresničeno skoraj 80% vseh projektov prenove javnih mestnih površin, za katere sta bili namenjeni več kot dve tretjini vseh sredstev, čeprav predstavlja območje zgolj dva odstotka celotne občine, v njem pa živi manj kot desetina vseh prebivalcev.

Pristopi neoliberalnega urbanizma se danes odražajo tudi v tem, da urbana prenova postaja sinonim za gentrifikacijo. To nakazujejo predvsem poskusi nadaljnega

širjenja mestnega središča oz. njegove donosnosti, pri čemer ključno vlogo zopet prevzemajo prenovljeni trgi in ulice ter ostali mestni projekti, ki predstavljajo učinkovito orodje za aktivacijo zasebnega kapitala. Po zaslugi slednjega, se v mestnih predelih z rastočo vrednostjo kvadratnega metra z veliko vnemo zaganjajo novi gradbeni projekti, poslovni prostori se preurejajo v stanovanja, višanju najemnin pa ni in ni videti konca.

Prenova javnih prostorov (ne)posredno botruje umiku manj zaželenih vsebin, obstoječi najemniki pa postajajo žrtve odkritega pajdašenja javnega z zasebnim.

Dinamika in smeri širjenja mestnega središča sta se v zadnjih letih že precej jasno izrisali. Tako naj bi se središče proti vzhodu širilo vzdolž prenovljenih Trubarjeve ulice, Poljanske ceste in Prekmurskega trga, ki se jim bo v novi podobi kmalu pridružil še preostanek Petkovškovega nabrežja. Pred leti prenovljeno območje Krakovskega nasipa in Eipprove ulice, južno od mestnega središča, ki je bilo nekoč poznano po pristnih in poceni pubih ter gostilnah, sta danes dom naraščajočemu številu butičnih lokalov, restavracij in trgovinic. Tudi nedavno prenovno Trga mladinskih delovnih brigad bi lahko opazovali kot znanilko sprememb na zahodnem delu mestnega središča. Te se imajo zgoditi predvsem s prihajajočo velikopotezno prenovno območja Tobačne, iz prostorov katere se je bila že pred dvema letoma prisiljena izseliti večina uporabnikov. Na severu podobna usoda grozi tudi stanovalcem Akademskega kolegija, saj se

kmalu obeta popolna prostorska preobrazba območja Baragovega semenišča.

Prizadevanjem, da Ljubljana postane še bolj privlačna destinacija za tuje naložbe in turiste, se dandanes vse bolj podreja tudi prenova, ki jo narekuje kulturna politika mesta. Neuspešna kandidatura za EPK 2025, pregrešno draga prenova Cukrarne in že omenjena nasilna izselitev uporabnikov Avtonomne tovarne Rog, kažejo, da si MOL po zeleni tituli na vse pretege prizadeva za pridobitev nove – tokrat na krilih parole “kreativnega mesta”.

Kljub temu, da je lahko prenova degradiranih urbanih območij v nove razstavne in produkcijske prostore smiselna iz večih vidikov, izkušnje iz tujine kažejo, da je t.i. kreativna urbana regeneracija lahko uspešna samo, če so v vse faze snovanja novih projektov vključeni tudi najbolj zapostavljeni deležniki v panogi.

Pri nas se žal ne moremo znebiti občutka, da je MOL-u v interesu predvsem to, da se v očeh širše javnosti kaže kot uspešna pri prenovi stavb, ki naj bi kazile izgled nove mestne podobe, v očeh raznoraznih mednarodnih komisij pa kot naklonjena progresivnim idejam in urbani kulturi. Obstaja resna bojazen, da bosta politika slepega zasledovanja perspektive kreativnega mesta in tržno usmerjeno razumevanje vloge kulturno-kreativnih industrij – brez sočasnega izvajanja podpornih politik in ukrepov – še poslabšala položaj delavcev v umetniškem sektorju in povečala že naraščajoče socialne neenakosti v Ljubljani.

Na tej točki se nam torej zastavlja vprašanje: Zakaj se zdi, da se MOL pri prenovi Ljubljane namesto z dejanskimi potrebami prebivalcev, ukvarja predvsem s potrebami tistih, ki si želijo njen gospodarsko-turistični razcvet izkoristiti za lastno korist? Na ta način se mesto spreminja v peskovnik za zasebne investitorje in zabavišni park za tiste, ki si lahko privoščijo vstopnico, prostor za odprto in demokratično razpravo o prihodnosti skupnega bivanja v mestu pa se vseskozi manjša. Medtem ko politična moč za uveljavljanje sprememb ostaja izključno v rokah političnih, ekonomskih in kulturnih elit, imamo vsi ostali še naprej izrazito omejen vpliv na odločitve o urbanem razvoju. Prostorski načrti se sprejemajo brez naše vednosti, o bodočih spremembah v svojih okoliših pa smo pogosto obveščeni šele preko medijev. A v nasprotju z nujnostjo uvedbe obsežne reforme pomanjkljivega sistema javnih razgrnitev in izvajanja lokalne samouprave, se na občini še naprej zadovoljujejo s številnimi PR kampanjami, ki nam dajejo lažen vtis, da tudi mi prispevamo k ustvarjanju podobe najlepšega mesta na svetu.

Vseeno se v zadnjem času zdi, da se zavedanje o pomembnosti bolj pravičnega upravljanja s skupnimi viri ter lastnino v mestu viša.

V različnih soseskah nastajajo nove samoorganizirane pobude, ki si prizadevajo za preprečevanje nadaljnje degradacije svojih bivalnih okoljih ter gradnjo lokalnih skupnosti in vrstijo se pozivi za bolj transparenten in premišljen urbani

razvoj v skladu z družbenimi potrebami in okolijskimi omejitvami.

Reševanje stanovanjske problematike, trajnostna mobilnost, participacija v urejanju prostora, ohranjanje kulturne in stavbne dediščine, dostopnost do naravnega okolja in priprava na posledice podnebnih sprememb, so zgolj nekatere izmed tem, ki pridobivajo na veljavi in bodo v prihodnosti pomembno vplivale na politiko na mestni in četrtni ravni. Kljub temu, da bo karkoli drugega kot nova zmaga trenutnega župana na prihajajočih lokalnih volitvah veliko presenečenje, pa je po petnajstih letih šerifovskega načina vladanja v Ljubljani, morda napočil čas, da na politično leporečenje ne pristajamo več in se v lokalni politiki pričnemo udeleževati na vsakodnevni bazi, in ne samo na vsaka štiri leta.

PRETRESI MESTA IN NJEGOVIH POLITIK

Iva Marčetić je arhitektka, ki deluje znotraj arhitekturne zadruge ZOA (Zadruga otvorena arhitektura), gibanja Pravo na grad in drugih lokalnih bojev, ki so pripeljali do letošnje zmage stranke Možemo v Zagrebu.

Obsežno vprašanje kot je Mesto, za koga? me spomni na procese, ki so se odvijali v Zagrebu v zadnjih desetletjih. V Zagreb sem se preselila pred dvajsetimi leti in od takrat do letošnje pomladi je mesto poznalo le enega župana – znanega Milana Bandića, ki je preminul preteklo zimo. Tudi spremembe, ki sem jih lahko v tem času spremljala, so bile predvsem enoznačne - neoliberalne, torej globalne v trendih in lokalne v izvedbi, ki je odvisna od lokalnih političnih strank in posameznikov z družbeno močjo. Predvidevam, da se je podobno odvijalo tudi v Ljubljani.

Približno deset let nazaj smo se borili za delavce tekstilne tovarne Kamensko, ki je bila locirana v najbolj središčnem delu Zagreba. Dogajanje je spodbudilo kar nekaj javne razprave, zelo živahne tudi med arhitekti. Pokazalo se je, da je marsikoga – tudi nekatere aktiviste – izredno težko prepričati, da lahko tekstilna tovarna obstane v centru mesta, da to ni nekaj slabega ali spornega. Ker je tovarna stala nasproti zelo velikega parka za ta del mesta pa so se nekateri spraševali tudi, zakaj bi delavci v tovarni imeli park pred tovarno. Ampak pravo vprašanje bi moralo biti, zakaj ga ne bi imeli, zakaj bi tovarniškimi delavcem odrekli uporabo parka. Primer je poveden za razumevanje tega, kako se oblikujejo narative o tem, komu mesto

pripada. Te ponavadi sledijo logiki akumulacije kapitala, ki se nato naturalizira v našem vsakdanjem življenju. Zato na primer repliko 'ali ne bi bil park bolje uporabljen, če bi ga obkrožale stanovanjske stavbe' napačno razumemo kot naraven impulz ali nevtralno mnenje. Pri čemer bi se seveda morala takoj postaviti nadaljnja vprašanja: za koga bi bile te stanovanjske stavbe? Kdo bi lahko živel tam in koristil park?, ki pa se jih redko postavi ali raziskuje.

Poleg boja za pravice tovarne Kamensko, smo se vključevali tudi v druge boje za prostor v Zagrebu, npr. boj za Varšavsko ulic. Gre za ulico, ki je popolnoma v središču mesta in je bila dejansko predana zasebnemu investitorju. Med ljudmi se je takrat razvila ideja, želja in posledično boj, da se ohrani javni prostor in javna last na tej ulici – tudi zato, ker so mladinske in različne kulturne skupine v začetku 2000ih želele za svoje delovanje pridobiti nekatere bivše industrijske prostore v središču mesta. Prostore so zaskvotali ter želeli skleniti dogovor z mestom za njihovo uporabo, vendar pri tem niso bili uspešni in so jih deložirali. Kljub porazu, je proces vendarle doprinesel k boljšemu razumevanju delovanja mestnih politik in vseh nevarnosti osrednjega mestnega/urbanega načrta, ki omogoča privatizacijo in razprodajo javnih zemljišč, kar dejansko vodi do izrinjanja stanovalcev iz mesta.

Zagreb je bil še pred dvajsetimi leti industrijsko mesto, kar pomeni, da je imel veliko industrijskih obratov tudi v mestnem središču.

V procesu privatizacije in uničenja te industrije, je velik del parcel, na

katerih je stala industrijska infrastruktura, postal last mesta. Prav vprašanje komu naj pripadajo ta zemljišča in nepremičnine in boj, da bi le-ta postala gonilna sila vračanja mesta njegovim občanom, so pripeljali do politične platforme Možemo, ki je zmagala na zadnjih volitvah.

Drugi faktor, ki je tudi prispeval k tragičnem in obenem zelo jasnem prikazu nevzdržnosti Bandičeve neoliberalne oblasti, je bil velik potres v Zagrebu spomladi 2020, ki je sovpadal s še prvim valom epidemije Covid-19 in ostajanjem doma. Bandičevo upravljanje z mestom je namreč temeljijo na njegovem managerskem pristopu in osebnih dogovorih – praktično vsa moč je bila skoncentrirana v njegovih rokah, medtem ko so javne institucije počasi propadale. To se je, v kriznem času po potresu, izkazalo za katastrofalno, ker v takem obdobju en sam človek ne more biti dovolj, ne more zagotoviti vse potrebne pomoči in ukrepov, oslABLJENE javne institucije pa niso znale prevzeti pobude in odgovornosti / funkcionirale kot bi morale, kar je žrtve potresa postavilo v še slabši položaj. Nesrečna situacija je občanom zelo jasno osvetlila, da se potrebuje drugačne strategije in urbane politike.

V prvem desetletju 2000ih je središče Zagreba izgubilo 20 % prebivalstva, v drugem pa se bo ta številka verjetno še precej povečala, pri čemer je seveda pomembno vlogo pri tem odigral prav potres. Tudi soseske, ki se držijo središča mesta izgubljajo svoje stanovalce. Opažamo lahko veliko migracijo iz vseh osrednjih predelov Zagreba, ki imajo dobro družbeno in prometno

infrastrukturo, proti obrobju mesta, kjer je raven kakovosti bivanja nižja ravno zaradi pomanjkanja ustrezne infrastrukture (manj šol, vrtcev, knjižnic, kulturnih ustanov...).

Ustvarili smo mesto, za katerega se zdi, da sprejema idejo izrinjanja ljudi na rob, kjer imajo občani slabši dostop do vse infrastrukture, ki pa smo jo pravzaprav zgradili skupaj. To migracijo na obrobje mesta, proti nižji kakovosti urbanega bivanja, narekujejo cene stanovanj, ki so v centru vse bolj nedostopne. Zagrebčani se selijo na obrobje mesta, medtem ko središčni predeli mesta ostajajo prazni in na voljo drugim, investitorjem in peščici premožnih.

Vsak odpor neoliberalnim procesom privatizacije in izrinjanja lokalnega prebivalstva znotraj naših mesta zahteva politično akcijo. V zadnjem obdobju smo zagotovo pridobili razumevanje – ne le v naših mestih, ampak tudi v mestih kot je Berlin – da moramo ohranjati lastništvo in nadzor nad zemljišči in nepremičninami, da bi se lahko prostor razvijal v funkciji dostopnosti in potreb občanov. Za kar pa sta seveda nujni ustrezna zakonodaja in politike, s katerimi lahko zagotovimo načrtovanje virov za uporabo vseh tistih, ki v mestu dejansko živijo, delajo in ki v njem želijo ostati.